

יזכור אלוקים

לזכר בני הישיבות שנספו בשנות המלחמה

— פקחו לרגע קט את עיניכם, חברי. תנו לי להסתכל בהן, שכן ברצוני לשאוב ממבטן המת זיקה לחיי המתגרים אחרי כאבר המדולדל, רוצה אני שוב פעם לספוג את האומץ שנקפא במבטכם האחרון, אולי תגידו לי, כמו אז, לפני עלותכם אל על.

רק בן תורה יודע מה הם 'חיים', ומשום כך הוא מת מבלי להתאנח... עקבתי אחר פרפוריכם האחרונים, שעה שהטיפוס היכה בכם, כשהדיזנטריה דחקה את נשמתכם, כשהרעב אכל את הגוף, ומסרתי לאדמה רק את הצל של חייכם.

רק את הצל שלכם — יוסף, לייבל, אפרים!

ראיתי אתכם כשהלבנה נתלתה בין השמים ובין החלונות הפתוחים של ישיבתנו, עומדת על אצבעות רגליה ומלקקת כל הגה שיצא מפיכם.

ושוב ראיתי אתכם כשהלבנה נתלתה בין השמים והבקתה המרופטת שרחשה כינים נחשים ועכברים, ומלאת תמהון חמסה את דמעתכם האחרונה, אולם לא בכיתם על שהנכם מתים אלא משום שנפסקים חיי הערך.

בערבות סיביר, ביערות עד, באדמת אוראל הקפואה ועל הרי האימלאים, בסטאלינגרד ובקאזאחסטאן, נכרו קבריהם. אנו, הנשארים, צעדנו עם מטען המתים הקדושים על שכמנו וידענו מראש שמחר-מחרתיים ישאו אותנו.

מישהו אמר קדיש ופילל שיזכה שגם אחריו יגיד מישהו את התפילה הקדושה הזו.

אכול טיפוס שכבת על האדמה הרטובה, יוסף מהורודישץ', והתחננת אלי מתוך האש:

— אינני יכול למות, אני עוד לא גמרתי את כל הסוגיא. תגיד דוד'ל לר' נפתלי שאשוב מיד, אעיין רק בחידושי רבנו חיים, רגע קט, כן?

ועיניך נסגרו!....

אתה לא גמרת את הסוגיא וגם אני לא גמרתי.... אלא שאתה מוסיף ולומד כשעטרה בראשך ואני פוחת והולך במלחמת החיים הנוראים.

ושוב אמרת לי פעם ביער:

שמע, מוכרחים למכור את הכתונת שלי או שלך, או את הנעלים, לשומר, כדי שיתן לנו בשבת עבודות דרבנן...

— מכרנו לו והיית שמח. גררת את הקרונות הגדולים טעוני עצים כשהזיעה ניגרת על פניך, ומלמלת כל היום:

— ברוך השם, רק דרבנן... ברוך השם, רק דרבנן...

ואפשר הנך זוכר עוד, לייבל, כששכבנו תשושי כוח מרעב, זה היה כבר היום השישי או השביעי שלא בא טעם אוכל לפינו, ונפל דבר בינינו: להתחיל לאכול טריפות או למות?

אמרו אחרים:

— לפי הדין מותר. ולא רק שמותר אלא מצוה היא.

אז אמרת:

— אינני פוסק שאלות, אולם בטוח אני שאמות כעבור כמה חדשים ואיך זה אגעל במאכלי טריפה לפני מותי?

ואיש מאיתנו לא אכל.

וגם את דבריך אני נזכר, אפרים:

היה זה כששכבנו יחד בבית החולים, נוטים למות מרעב. אתה כבר לא ראית דבר, ואני שכבתי על ידך ולא יכולתי להסיר את מבטי מפניך האיומים. הם היו מלאי פחד ותמהון. העצמות הבולטות שיוו לפניך מראה של אדם שמת מכבר, אולם הרגשת במבטי ופתחת לרגע את עיניך המסנוורות:

— אל תביט עלי, מלמלת, הבט עליך! אפשר אתה רואה משהו?

— לא!

— ואני רואה את החלונות הפתוחים, את הכיור הגדול ואת המגבת הרטובה תמיד. הנה נכנס ר' שמשון השמש ונושא ערימה של ספרים ובני הישיבה אצים לשולחן — — — הנך שומע? משה שמחה מטרב שר אז את ניגונו העצוב ומלא הכיסופים:

... אבל למעלה, למעלה מן השמש, שמה יש יתרו — — — אני שומע ברור את קולו, והנה שקט... אל תביט עלי, אתה מפריע לי, הנה ר' לייזר אומר 'שיחה':

— "אילה זו רחמה צר... והקב"ה מזמין לה נחש.. והיא מולידה, ואלמלא הנחש היתה מתה..." והכל בא ברגע האחרון והמדויק, וגם אצלי בא ברגע האחרון ניגונו של משה שמחה: — "אבל למעלה... למע — — —"

לא רעדת ולא התכווצת כשאר הגוססים. גוועת בשקט.

יזכור אלוהים שמקומכם הוא בעיקר למעלה מן השמש...

*

— — — וככה מתם לעשרות. האדמה לא הבינה אתכם. המוות נטל אתכם כמו את שאר בני האדם. הוא לא ידע שזה יוסף הורודיטש, כשם שהאדמה לא ידעה מי זה. כשם שהחיים לא הכירו בכם — — —

לאמיתו של דבר פחדו מכם החיים. אתם לא לקחתם מהם אפילו כאצבע קטנה ונתתם להם את הכל. בגללכם קיבלו החיים צבע בלחיים. אתם הזרמתם את הדם בעורקיהם — אתם, מחוסרי הדם, חורי הפנים... וכעת הכתלים אינם, החלונות סגורים, הלבנה מתהלכת בדומיית הלילה ומחפשת הד קולותיכם, והכוכבים קורצים מיואשים לכל בר בי רב.

פתחו לרגע קט את עיניכם וראו:

ישיבת ראדין נהפכה לאורוות סוסים, מקלצק עשו מועדון, מקמניץ — קולנוע, הכתלים כבר לא מחייכים ואבני הרחוב כובשים את פניהם בקרקע.

יזכור אלוהים שקדשתם את הכתלים ואת האבנים...

*

מוזרים הייתם בחייכם ומוזרים גוועתם בכל פינות אירופה.

הלכתם במערבולת החיים ואיש לא ידע שהחיים נישאים על ידיכם. לא ביקשתם וגם לא עלה על דעת העולם לשלם לכם בעד עבודתכם המפרכת למען קיומו. בניתם עולמות בחיך של ביטול. העולם חשב שאתם מבטלים את כל העולם אולם אתם ביטלתם את עצמכם — למענו.

וכשבא המוות ועמד למראשותיכם, שעה שהטיפוס שרף אתכם, כשעבודת הפרך העיקה עליכם עד לקבר — עמד דום לכבודכם וחזר כלעומת שבא, בלי לקחת משהו. כי הנשמה היתה אצלכם מתמיד למעלה. והגוף? אה, כן, הגוף שלכם, איפוא הוא? לא ידעתי עד היום.

וכשהטלתי את עצמותיכם בקבר פתחה האדמה את פיה מלאה תמהון: אלו — מה מעשיהם פה? וכי גם אלו מתיים?

יזכור אלוהים שחייכם כאנשים ומתם כמלאכים.

*

— ואני סובבתי את כל העולם ובכל מקום פגשתי ניצוץ מנשמתכם. ראיתי אושר בעיניו של אחד בארגנטינה, ודמע בעיניו של אחר בסיביריה. יאוש על פניו של בן תורה שגלה לאמריקה וכיסוף בלבו של בן הישיבה שגלה לשנחאי. וכמוכם לפני מותכם, הם נושאים את ידיהם למעלה ושרים את הניגון שלך, אפרים:

" — — — אבל למעלה, למעלה מן השמש, שמה יש יתרו — — —".

הסירו את העפר ואת האבנים ופתחו הקברים, בסיביריה ובאוראל, בקאזאחסטאן ובדזשאלאלאבאד, בסמארקאנד ובסטאלינגראד, צאו לרגע, שום בן אדם לא יכיר כי מתים הנכם... צאו מתוך קבריכם ונתאסף יחד ונשב במעגל, או סביב השולחן עליו עוד מונחת ערימת הספרים שר' שמשון הביאם. נלמד קודם בצוותא בקול רם, כולנו יחד, פרק במוסר. על מה? על הסדרה נלמד. רבע שעה או חצי שעה כמו בישיבה, ואחר כך ניתן יד על שכם, החיים והמתים, ונצא בריקוד של מצוה!...

— החיים והמתים גם יחד. וכי מה ההבדל ביננו?

ביתר חוזק, חברים! העיניים שנשרפו, הגופות שנתפוררו, הידים שנתפרקו מרוב עבודה. יד על שכם, חברים!

" — — — העולם הוא גשר צר מאוד, והעיקר, והעיקר שלא לפחד כלל וכלל..."

והיה כי יעלה ריקודנו לפני בורא העולמים ויעלה זכרוננו לפניו לטובה —

— של המתים ושל החיים כאחד.